

Türkçe İlköğretim Kitaplarında Engel ve Engellilik: Bir Doküman Analizi Örneği

Involvement of Disability in Turkish Textbooks: An Example of Document Analysis

A.Tuba TUNCER¹, Necdet KARASU², Banu ALTUNAY³, Özgül GÜLER⁴

¹Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, tubatuncer@yahoo.com

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, necdetkarasu@yahoo.com

³Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, banualtunayx@gmail.com

⁴Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, ozgulguler@hotmail.com

ÖZET

Engellilere dönük tutumların değiştirilmesinde iki önemli unsur doğrudan temas ve bilgilendirmedir. Engellilerin ilköğretim içinde okullaşma oranları sınırlıdır. Bu nedenle doğrudan temas birçok öğrenci için olası olmamaktadır. İlköğretim çağında okullarda engellilerle temas kuramayan akranların tutumlarını değiştirmek için bilgilendirme daha da önem kazanmaktadır. Bu çalışma da, bilgilendirme aracı olarak ilköğretim Türkçe kitaplarında içerilen metinler engellilik temelinde incelemiştir. Gerçekleştirilen doküman analizinde kitapların metin ve görselleri engelli birey, engel ve ilişkili kavramlar bakımından geliştirilen inceleme aracıyla değerlendirilmiştir. Bulgular bu kitaplarda engelli bireylerin ve ilgili kavramların yok denecek düzeyde içerildiğini ortaya koymuştur. Tartışma kısmında ilköğretim kitaplarının yazımlarının toplumun farklı unsurları kapsayıcı biçimde yazılması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Ders kitapları, Metin inceleme.

ABSTRACT

Personal interaction and informing individuals are the main methods to change attitudes toward disabilities. Schooling for children with disabilities is limited. Therefore, personal interaction chances for normally developing children with children with disabilities are low. Informing becomes the crucial method to change the attitudes. This study focused on examining Turkish course textbooks for 1-8th grades in order to figure how disability, people with disabilities and related concepts are involved in the texts. A rubric was developed to examine the textbooks. The results provided evidence for incredibly limited involvement of disability issues in Turkish textbooks. In the discussion part, the importance of including "others" in the textbooks is discussed.

Keywords: Disability, Textbooks, Text analysis.

GİRİŞ

Türkiye'deki uygulamalara bakıldığında, normal sınıflardaki engelli öğrenci sayısının normal gelişim gösteren öğrenci sayısına oranı hala inanılmayacak derecede düşüktür (%.83). Büyükşehirlerde yaşayan engelli öğrenci sayısının artmasına rağmen, okullarda eğitim gören engelli öğrenci oranlarının değişmemesi, farklılıkların sık görülmemesine neden olmaktadır. Normal gelişim gösteren öğrencilerde engelli bireylere karşı olumlu tutumların gelişebilmesi için bu bireylerin doğrudan etkileşim içinde bulunmaları ya da bilgilendirme görevi gören yazılı materyaller, engelliliği anlama ve olumlu tutumlar geliştirme konusunda önemli rol oynamaktadırlar. Bu nedenle bilgilendirme materyallerinin bu konuda önemi artmaktadır. Bu çalışma Türkçe ders kitaplarının engellilik açısından içerik çözümlemesine dayanmaktadır.

Engelli öğrencilere dönük olumsuz tutumlar genelde 6 yaş yani ilköğretim çağı sonrasında gelişmektedir (Diamond & Huang, 2005). Araştırmalar normal gelişim gösteren çocukların yetersizlikten etkilenmiş akranlarına dönük olumsuz tutumlarını belirlemiştir. Alanyazın engellilere dönük olumsuz tutumlar hakkında önemli veriler sağlamaktadır (örn; Nabors & Keyes, 1995; Harper, 1997; Nabuzoka & Ronning, 1997; Nowicki, 2003; Norwich & Kelly, 2004; Ring & Travers, 2005). Nowicki ve Sandieson (2002) tutumların tespitini amaçlayan çalışmalarında engellilere dönük olumsuz tutumların varlığını ifade ettikleri çalışmalarında yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin ihmal, inkâr ve sosyal ret yaşadıklarını belirtmişlerdir. Murray ve Greenberg (2006) yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin akranlarına göre daha yoğun biçimde dışlanma yaşadıklarını belirlemişlerdir.

İlköğretim çağına bulunan engellilerin tutumlar yönünden durumu göz önüne alınınca Özyürek (2006) tarafından belirtilen tutum değiştirme unsurları çok daha önem kazanabilir. Sınıflarımızda normal gelişim gösteren öğrencilerin engellilik konusuyla karşılaşmalarının ve olumlu tutumlar geliştirmenin iki önemli yolundan bahsedilebilir: (a) engelli akranlar ve normal gelişim gösterenlerin doğrudan teması ve (b) bilgilendirme araçları- bu çalışmayla ilgili olarak ders kitapları ve diğer okumalar.

Alanyazın, engelli bireylerle normal gelişim gösteren akranlarının etkileşiminin gerekliliği konusuna vurgu yapmaktadır. Lewis (1995) normal gelişim gösterenlerin engelliliği kabulü için onu anlamasının önemini ifade etmiştir. McDougal, DeWitt, King, Miller ve Killip (2004) lise düzeyi okullarda normal gelişim gösteren öğrencilerle engelli akranları arasında olumlu ilişkileri geliştirmenin en iyi yolu olarak doğrudan etkileşimin gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Dyson (2005) tutumlarla doğrudan etkileşim arasında çok sıkı bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Baker ve Donally (2001) ise farklı bir noktadan yaklaşarak yetersizlikten etkilenmiş bireylere bakış açısının insanları ikiye böldüğüne ve sosyal etkileşimini sınırladığına vurgu yapmıştır. Araştırmacılar buna ek olarak sosyal statü ile sosyal ilişki arasında da çok güçlü bağlar olduğuna değinmektedirler. Meyer, Gouvier, Duke, ve Advokat (2001) engelli bireyin bir ortamda olması halinde engellilere dönük olumlu tutumların o ortamda arttığına dikkat çekmişlerdir.

Beck ve Fritz-Verticchio (2003) normal gelişim gösterenlerle yetersizlikten etkilenmiş bireyler arasında olumlu tutum ve anlayış geliştirmenin doğrudan etkileşimle mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerinin düzeyini doğrudan ilişkinin belirlediğini de eklemiştir. Benzer olarak, Roberts ve Smith (1999) normal gelişim gösteren öğrencilerin akranları hakkında olumlu tutumlara sahip olabildiklerini fakat onlarla ilişki kurma becerilerinde çok sınırlı kalabildiklerini belirtmişlerdir. Tüm bu çalışmalar normal bireylerle yetersizlikten etkilenmiş bireyler arasında olumlu iletişim ve etkileşimin gerçekleştirilebilmesi için doğrudan bir temasın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Normal gelişim gösterenlerle yetersizlikten etkilenmiş bireyler arasında doğrudan etkileşimin, bilgi ve beceri kazanımının da gerekliliği çok belirgindir. Tüm bu veriler normal gelişim gösteren bireylerle onların yetersizlikten etkilenmiş akranları arasında olması gereken doğrudan etkileşimin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Ülkemiz şartlarında engellilere dönük tutumların diğer ülkelerden çok farklı olarak olumlu olmasını beklemek pek mümkün olabilen bir durum değildir. Yapılan

çalışmalar, toplumun çeşitli kesimlerinin engelli bireylere yönelik olumsuz tutumları hakkında veriler ortaya koymuştur (örn: Diken, 1998; Kargın & Baydık, 2002).

Ülkemiz şartları değerlendirilmeye alındığında doğrudan temas ile ilgili olarak uygulamadan kaynaklanan bazı imkânsızlıklardan bahsetmek olası görünmektedir. Ülkemizdeki 573 sayılı kanun hükmündeki özel eğitim karnamesi, engelli öğrencilerin ücretsiz eğitim hakkına sahip olmalarını garanti altına almaktadır. Engellilerin eğitimini kapsayan yasaya göre kaynaştırma, bir ilke olarak ele alınmakta ve tüm masrafları Bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Yasaya göre, ağır derecede yetersizlikten etkilenmiş ve çok özürli öğrenciler dışındaki tüm grupların kaynaştırmaya tabii tutulması önerilmektedir. Sistem mümkün olduğunca engellilerin tüm ihtiyaçlarını normal eğitim ortamlarında karşılamayı hedeflemektedir. Tüm bu olumlu atılmış adımlara rağmen bazı istatistik rakamları farklı noktalara işaret etmektedir. Engellilerle ilgili istatistikler incelendiğinde, ilköğretim okullarındaki kaynaştırma sınıf sayısı 12079 okulda 34914 olarak tespit edilmiştir (M.E.B., 2010a). 2009-2010 yılı rakamlarına göre, ülke çapında eğitim alan engelli öğrenci sayısı 91916, kaynaştırma öğrencisi ise 71142 olarak tespit edilmiştir. 2008-2009 yılı istatistiklerine göre 33310 okulda 416930 sınıf bulunmaktadır (M.E.B., 2010b). Bu durumda tüm ülkedeki ilköğretim sınıfına düşen engelli kaynaştırma öğrencisi oranı neredeyse 6 ya 1 dir. Kısacası her 6 sınıftan 1 tanesinde engelli öğrenci bulunmaktadır. Her sınıfta en az bir kaynaştırma öğrencisinin bulunması gibi bir durumun gerçekleşmesi beklenemez ama etkileşim halinde bulunamayan tüm öğrencilerin en azından değişik biçimlerde engelli akranları hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanabilir.

Yukarıda verilen rakamların da gösterdiği üzere, Türkiye’de normal gelişim gösteren öğrencilerin büyük kısmının yetersizlikten etkilenmiş akranlarıyla doğrudan etkileşimde bulunabilmesi için okul ortamında son derece sınırlı şansı olduğu görülmektedir. Bu sınırlılık içerisinde olumlu tutum ve davranış geliştirmek için tecrübe edinme ihtimali de çok sınırlı gerçekleşecektir. Bu durumda normal gelişim gösterenlerin olumlu tutum geliştirmeleri için uygun bilgi kazanımının önemi artmaktadır. Özyürek (2006) engellilere dönük tutumların değiştirilmesinde iki önemli unsur olarak doğrudan temas

ve bilgilendirmeyi göstermiştir. Nowicki (2006) bireylerin diğerleriyle olumlu ilişkiler geliştirebilmeleri için ya ciddi düzeyde bilgiye ya da doğrudan etkileşime ihtiyacı olduklarını belirtmiştir. Doğrudan temasın gerçekleşmediği durumlar için önerilen çözümler ise genelde bilgilendirmeye dayanmaktadır. Özyürek (1977) engellilere dönük tutumları incelediği çalışmasında bilgilendirmenin etkisini incelemiş ve kabul edilebilir tutum değişiklikleri tespit etmiştir. Akbuğa ve Gürsel (2007) bedensel engelli bireylere dönük tutumları değiştirmek için bilgilendirme yolunu kullandıkları çalışmalarında bilgilendirme öncesi ve sonrası arasında anlamlı farklılığa ulaşmışlardır. Tavail ve Özyürek (2009) 4. sınıf yükseköğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmada gerçekçi bilgilendirmenin engelli öğrencilere dönük tutumları daha olumlu hale getirdiklerini tespit etmişlerdir.

Prater, Dyches ve Johnstun (2006), çocukların ciddi kısmının etkileşim için fırsat bulamadığını, o nedenle bu çocuklar için farklılıkla ilgili bilgilendirme ve okumanın çok daha önemli hale geldiğini vurgulamışlar ve ders kitaplarının rolünün önemine de dikkat çekmişlerdir.

Son yıllarda, ülkemizdeki eğitim sisteminde radikal değişiklikler gerçekleşmiştir. Öncelikle Bakanlık tarafından ücretsiz olarak ders kitaplarının dağıtımına başlanmış ve ardından okul programları değişmiştir. Bunun sonucunda, ders kitaplarının yeniden yazımı ve dağıtımı gerekmiştir. Yeni programda gözlenen önemli değişikliklerden biri içerik alanlarında belirlenen temalar doğrultusunda paralel olarak ilerlenmesidir. Yeni programla birlikte sosyal bilgiler ders kitapları yetersizlikten etkilenmiş olan bireyleri anlamaya ilgili konular içermeye başlamıştır. Program düzenlenirken derslerin birbirlerini desteklemeleri amaçlandığından Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders içerikleriyle Türkçe dersi içeriğinin paralel olduğu görülmektedir. Bu nedenle Hayat Bilgisi-Sosyal Bilgiler dersinde özel eğitim kazanımları içeren temaların Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle desteklenmesi beklenmektedir.

İlköğretim ve lise düzeyi ders kitaplarının engellilik bakımından incelenmesine ilişkin yapılmış araştırmalar sınırlı sayıdadır. Çok sayıda araştırmacı ders kitaplarının içeriğinin incelenmesine odaklanmıştır. Sapon-Sheivn ve Zollers (1999) bu çalışmalara

odaklanan bir değerlendirme çalışması yapmışlardır. Araştırmacılar, öğretmen yetiştiren okulların ders kitaplarına odaklanan çalışmaları bir araya getirmişlerdir. Bunun sonucunda engelliliğin bu ders kitaplarında farklılık konusu olarak incelenmediğini belirlemişlerdir. Hogben ve Waterman'ın (1997) Psikolojiye Giriş ders kitaplarının incelenmesine dayanan çalışmalarından elde ettikleri sonuç benzer olarak engelliliği dışarıda bırakıp etnik köken, ırk, dil, din gibi konuları içermiştir. Elde edilen ders kitabı incelemelerinin hemen hepsi yükseköğretim ders kitaplarına dayanmaktadır. EBSCOHOST veri tabanında yapılan taramada ilköğretim ve lise çağı ders kitaplarında engelliliğin bir farklılık olarak incelenmesine dayanan bir örneğe rastlanmamıştır.

Yapılan bu çalışmada araştırmacılar ilköğretim Türkçe ders kitaplarının incelenmesinin önemli olduğunu varsaymışlardır. Bu nedenle, çalışmada Türkçe ders kitaplarının engelliliği ne kadar ve ne düzeyde içerdiği araştırılmıştır.

YÖNTEM

Araç

Bu çalışmada 2006 yılı içinde basılmış olan ve ilköğretim okullarına dağıtılan Türkçe ders kitapları seçilmiştir. Bu seçimde iki özellik belirleyici rol oynamıştır. Öncelikle, bu kitaplardan en yaygın olarak dağıtılan seri ve en yakın zamanlı basılmış olanlar tercih edilmiştir.

Kodlama sistemi ve analiz

Araştırmacılar bu çalışma için iki kısımdan oluşan bir değerlendirme formu (Ek-1) oluşturmuşlardır. Formlar araştırmacıların ortak katılımları ile geliştirilmiştir. Bu formun oluşturulmasında tutarlı karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır (Johnson & LaMontagen, 1994). Maddeler arası örtüşme ve tekrarları engellemek için kullanılan bu yöntem, maddelerin her birini ayrı ayrı değerlendirilmesini sağlayarak gereksiz tekrarları engellemiştir. Formu geliştirme sürecinde araştırmacılar düzenli olarak toplanmış ve diğer zamanlarda ele aldıkları maddeleri diğerlerine sunarak ilgili maddenin konu ile ilgisi, gerekliliği ve yazımı tek tek ele alınmıştır. Oluşturulan ilk

form 2 yazılı metin üzerinden değerlendirildiğinde bazı maddelerin çalışma ile ilgisinin sınırlılığı görülerek iptal edilmişlerdir. Araştırmacılar kendi aralarındaki tutarlılığı artırmak için formda kullanılan her soru/madde için bir işlevsel tanımlama geliştirmişlerdir.

Formun ilk kısmında engellilik ve ilgili konularda bilgi sağlayan metinlerin tespiti hedeflenmiştir. İkinci kısmında ise ilk kısımdan farklı olarak engellilik veya ilgili konuların olduğu ama ana konu olarak incelenmediği metinlerin tespiti amaçlanmıştır. Metinlerde engelli bireylerin içerilmesi ve/veya engelle bağlantılı kavramların incelenmesi amaçlanmıştır. Metinlerde engelliliğe ait herhangi bir kavram veya işaretin varlığının yanında, bunun olumlu bir tutum ve dil içinde kullanılıp kullanılmadığını incelemek üzere değerlendirme formuna maddeler de eklenmiştir. Bunların yanında, formun her iki kısmı, metinlerle eşleşmiş olan resim ve fotoğrafların aynı düşünce sistemi içinde incelenmesini de amaçlamıştır. Tüm bu maddelere ait işlevsel tanımlar araştırmacılar tarafından yazılmıştır.

Türkçe ders kitaplarında metinlerle beraber çalışma soruları da bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen metin analiz formu sadece metinlerin kendisi üzerine odaklanmış, sorulara dönük bir çaba içinde olmamıştır. Araştırmacılar öncelikle Türkçe ders kitaplarında verilen tema sayısını tespit etmişlerdir. Buna ek olarak metin sayısı, fotoğraf ve resim sayısı da ayrıca tespit edilmiştir. Ardından engellilik ve ilgili konuları içeren kavramların metinlerde tespitine başlanmıştır. Metinlerle ilgili incelemeler yapılırken, aynı zamanda metin içinde geçen ilgili kelimelerin taramasına devam edilmiştir. Engellilikle dolaylı ilgisi olan ya da ikinci anlamlarıyla yaklaşan bazı kelimeler tespit edilmiştir. Genelde anlamları olumsuz olan bu kelimelerin tespiti de araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Resim ve fotoğraflar da benzer biçimde değerlendirilmiştir. Öncelikle metinlerdeki resimler veya fotoğraflar da aynı tema içerisinde incelenmiştir. Araştırmacılar resim ve fotoğraflarda daha ziyade engelli bir kahraman, işaret, araç olup olmadığına bakmışlardır. Tespit edilen bu durumlar forma işaretlenmiştir. Ardından araştırmacılar içerilen sembolün olumlu veya olumsuz mu kullanıldığını belirlemişlerdir.

İşlem

Birinci yazar tarafından diğer araştırmacılara form hakkında eğitim sağlanmıştır. İlk olarak tüm araştırmacılara Türkçe ders kitapları dışında kitaplar verilmiştir. Bu tür kitaplar üzerinden tutarlık çalışmaları tamamlandıktan sonra daha önceki yıllarda yayımlanmış olan Türkçe ders kitaplarından örnekler dağıtılarak tekrar tutarlılık değerlendirmesi alınmıştır. Ardından incelenmek üzere seçilen ders kitapları tüm araştırmacılara rastgele dağıtılmıştır.

Gözlemciler arası tutarlılık

Formdaki maddelerin işlevsel tanımlamaları yapıldıktan sonra önceki yıllardan basılmış olan Türkçe ders kitapları üzerinden tutarlılık değerlendirmesi alınmıştır. Tutarlı olan maddelerin sayısının toplam madde sayısına bölünüp 100 ile çarpılmasıyla gözlemcilerarası tutarlılık verileri elde edilmiştir.

SONUÇLAR

Gözlemciler arası tutarlılık

Eğitim aşamasından sonra her araştırmacı kendine düşen ders kitaplarından başka bir tanesini daha incelemiştir. Bu çalışma için kabul edilebilir tutarlılık düzeyi % 85 olarak benimsenmiştir. Tüm tutarlılık oranı % 92 olarak hesaplanmıştır (% 90-% 94 aralığında).

Metin, resim ve fotoğrafların içerik çözümlemesi

Sekiz Türkçe ders kitabının içinde tespit edilen metin, resim ve fotoğraflar Tablo 1’de gösterilmiştir. İlköğretim Türkçe kitaplarında belirlenen tema sayısı 4 ila 8 arasında değişmiştir. Metin sayısı bakımından 8. sınıf en fazla metni içeren düzey olurken (39),

1. sınıf en az sayıda metni içeren sınıf düzeyi olmuştur (9). İkinci sınıf ders kitabı ise en fazla resmi içerirken (83), 7. sınıf en az miktarda içeren düzey olmuştur (12). Birinci sınıf fotoğraf sayısı bakımından da en az sayıda fotoğraf içeren düzeyken (3), 6. sınıf en fazla içeren düzey olarak belirlenmiştir (18)

Tablo 1. Metin, Resim ve Fotoğrafların Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Metin	Resim	Tema	Fotoğraf
Birinci Sınıf	9	39	4	-
İkinci Sınıf	22	83	8	3
Üçüncü Sınıf	23	63	8	2
Dördüncü Sınıf	24	53	8	8
Beşinci Sınıf	19	58	8	12
Altıncı Sınıf	16	28	6	18
Yedinci Sınıf	18	12	-	6
Sekizinci Sınıf	39	25	-	5
Toplam	170	361	42	54

Tablo 2’de ise engellilik ve ilgili konuların geçtiği metin sayısı gösterilmektedir. Sadece birkaç metinde engelli karakter, resim ve fotoğraf tespit edilebilmiştir. Bunların hiçbiri doğrudan engelliliğe ait konular değildir.

Tablo 2. Engellilikle İlgili Metin, Resim ve Fotoğrafların Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Metin	Resim	Tema	Fotoğraf	Kelime
Birinci Sınıf	-	-	-	-	-
İkinci Sınıf	-	-	-	-	-
Üçüncü Sınıf	-	-	-	-	1
Dördüncü Sınıf	1	1	-	-	-
Beşinci Sınıf	1	1	-	-	-
Altıncı Sınıf	-	-	-	-	-
Yedinci Sınıf	1	1	-	-	-
Sekizinci Sınıf	-	1	-	-	-
Toplam	3	4	0	0	1

Üçüncü sınıf ders kitabında özürllük ile ilişkilendirilen bir tamlama (*özürllü gömlek*) tespit edilebilmişken bu kelimenin işe yaramaz, bozuk benzeri anlam yüklenerek olumsuz bir manada kullanıldığı belirlenmiştir. Dördüncü sınıf ders kitabı ise sosyal uyum sorunu çeken, kekemeliği olan ve sosyal kabulü düşük bir öğrenciyi anlatan metin içermektedir. Öğrencinin olumlu biçimde tanıtıldığı düşünülmüştür, en azından diğerlerine problem yaratan bir birey olarak tanıtılmamıştır. Metinde öğrencinin sorunlarına çözüm olarak sınıfça kabul edilmesi ve yetenekleri doğrultusunda desteklenmesi anlatılmıştır. Ayrıca resimlenmesi de son derece normal bir görünüşte gerçekleştirilmiştir. Beşinci sınıf ders kitabında da uyum sorunu yaşayan bir öğrenci anlatılmıştır. Bu öğrenci de oldukça olumlu resmedilmiştir. Çözüm olarak akranlarının onunla beraber çalışması ve başarılı sonuçlar alınması işlenmiştir. Yedinci sınıf kitabı ise ortopedik engelli bir bireyi içermiştir. Bu birey zararlı ve kötü birisi olarak

tanıtılmıştır. Sekizinci sınıf kitabında metinlerden bağımsız bir resimde tekerlekli sandalyede basketbol oynayan birey vardır.

TARTIŞMA

Engelli öğrencilerin okullaşma oranlarının düşük olduğu ülkelerde normal gelişim gösteren öğrencileri engellilik ve ilgili konular hakkında bilgi ve olumlu tutum sahibi haline getirmek zor bir konudur. Bilgilendirme yöntemleri olarak alanyazında doğrudan etkileşim ve ders kitaplarını da içerecek biçimde okuma kaynakları gösterilmektedir (Beck & Fritz-Verticciho, 2003; McDougall, Dewitt, King, Miller, & Killip, 2004; Fichten, Schipper, & Cutler, 2005; Laws & Kelly, 2005; Woods & Marcks, 2005; Begeny & Martens, 2007). Bu nedenle kaynaştırma fikri öğrenciler arasındaki ilişki için en ideal fırsat ortamı olmaktadır. Birçok araştırmacı tarafından belirtildiği gibi kaynaştırma bireylerin tutumlarını etkilerken, aynı zamanda kaynaştırma sırasında edinilen tutumlar da kaynaştırmanın başarısını etkileyen unsurlar arasındadır (Dudek, Beck & Thompson, 2006; McDougall, DeWitt, King, Miller & Killip, 2004; Nowicki & Sandieson, 2002; Nowicki, 2006). Türkiye'deki durumda ise çok büyük miktarda öğrencinin engelli akranlarıyla etkileşimde olma şansları bulunmamaktadır. Bu nedenle okul kitapları da dahil olmak üzere medya kullanımı en öncelikli tanıtım ve bilgilendirme aracı haline gelmektedir.

Bu çalışma okullarımızda kullanılan Türkçe ders kitaplarının engelliliği ne kadar ve nasıl kapsadığını inceleme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar çeşitlilik bakımından ders kitaplarının neredeyse hiçbir şey içermediğini ortaya koymuştur. Tüm sınıf düzeylerindeki kitaplar göz önünde bulundurulduğunda metinlerin oranı% 1.7, fotoğrafların oranı % .9 ve resimlerin oranı % 0 olarak ortaya konmuştur.

Sapon-Shevin ve Zollers (1999) engelliliğin kitaplarda nasıl içerildiği hakkında dört tema belirlemişlerdir: (a) hiç içermeyenler, (b) engel hakkında teorik bilgi içerenler, (c) geleneksel bilgileri yansıtanlar ve (d) engel konusunu metinlerin içine işleyenler. Bu dört tema temel alındığında bu çalışmada elde edilen bilgilere dayanılarak Türkçe ders

kitaplarının ilk gruba girdiği varsayılabilir. Kitaplarda bulunan 170 metinden sadece dört tanesi çok sınırlı biçimde engelliliği içermişlerdir. Bu metinlerden hiçbiri engellilik hakkında bilgi sağlayıcı olmamıştır. Burada bireyler daha ziyade kendi problemleri olan kişiler olarak karakterize edilmişlerdir. Görsel unsurların sınırlılığı ise diğer bir şaşırtıcı durumdur. Hiçbir kayda değer sembol, simge ve benzerleri kullanılmamıştır.

Gordon ve Rosenblum (2001) engelliliğin genellikle kişilerin kendi problemleri olarak kabul edildiğini ortaya koymuşlardır. Engelliliğin fiziksel ve bilişsel kriterler içine sıkıştırılması, sosyal yönünün göz ardı edilmesi bir dışlama olarak düşünülebilir. Engelli öğrencilerin sınıfta olmamaları veya onlara ait bilgilendirmelerin olmaması, engelli bireylere dönük çarpık görüşlerin devamını sağlamaktan başka işe yaramayacaktır.

Çarpık bir kimliğe büründürülmüş engelliler için diğer bir tehlike de toplumun geri kalan bireyleri tarafından sosyal bireyler olarak algılanmamalarıdır. Toplumun engelliliğe dönük tutumlarını yeni bir düzeye taşıma, yoğun bir bilgilendirme gerektirmektedir. Doğrudan etkileşim ve medya araçlarının kullanımı şu ana kadar önümüze çıkan en etkili yöntemler olarak görünmektedir. Ülkemiz özelinde etkileşim sınırlılığı medya araçlarını vazgeçilmez kılmaktadır. Woods ve Marcks (2005) video görüntülerinin kullanımıyla gerçekleştirilen bilgilendirmelerin etkililiğine vurgu yapmışlardır. Bunun yanında yazılı medyanın da katkısı önemlidir (Dyson, 2005; Longoria & Marini, 2006).

Bu çalışma ayrıca engellilik konusunun ders kitaplarını hazırlayanlar için bile bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Ders kitaplarının hazırlanması için disiplin alanları arasında uyumlu çalışmanın gerekliliği buradan çıkarılabilecek bir sonuçtur. Normal gelişim gösteren öğrencilere ders kitapları dışında ayrıca destekleyici okumalar da verilebilir.

KAYNAKLAR

- Akbuğa, B. & Gürsel, F. (2007). Bilgilendirme yoluyla beden eğitimi spor yüksekokulu öğrencilerinin engelli bireylere yönelik değişen tutumları. *SPORMETRE Beden Eğitim ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 5-8.
- Baker, K. & Donnelly, M. (2001). The social experiences of children with disability and the influence of environment: A framework for intervention. *Disability & Society*, 16, 71-85.
- Beck, A.R., & Fritz-Verticchio, H. (2003). The influence of information and role-playing experiences on children's attitudes toward peers who use AAC. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12, 51-60.
- Begeny, J.C. & Martens, B.K. (2007). Inclusionary education in Italy. *Remedial and Special Education*, 28 (2), 80-94.
- Diken, İ. H. & Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2 (3), 25-39.
- Diamond, K.E., & Huang, H. (2005). Preschoolers' ideas about disabilities. *Infants & Young Children*, 18, 37-46.
- Dudek, K., Beck, A.R., & Thompson, J.R. (2006). The influence of AAC device type, dynamic vs. static screen, on peer attitudes. *Journal of Special Education Technology*, 21, 17-27.
- Dyson, L.L.(2005). Kindergarten children's understanding of and attitude toward people with disabilities, *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(2), 95-105.
- Fichten, C.S., Schipper, C., & Cutler, N. (2005). Does volunteering with children affect toward adults with disabilities? A prospective study of unequal contact. *Rehabilitation Psychology*, 50(2), 164-173.
- Gordon, B.O. & Rosenblum, K.E. (2001). Bringing disability into the sociological frame: A comparison of disability with race, sex, and sexual orientation statuses. *Disability & Society*, 16, 5-19.
- Harper D. (1997) Children's attitudes toward physical disability in Nepal. *Journal of Cross Cultural Psychology* 28, 712-29.
- Hogben, M., & Waterman, C.K. (1997). Are all of your students represented in their textbooks? A content analysis of coverage of diversity issues in introductory psychology textbooks. *Teaching of Psychology*, 24 (2), 95-100.
- Johnson, L., & LaMontagne, M. (1993). Research methods: Using content analysis to examine the verbal or written communication of stakeholders within early intervention. *Journal of Early Intervention*, 17, 73-79.

- Kargın, T. & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3 (2), 27-39.
- Laws, G. & Kelly, E. (2005). The Attitudes and Friendship Intentions of Children in United Kingdom Mainstream Schools towards Peers with Physical or Intellectual Disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 52 (2), 79-99.
- Lewis, A. (1995). *Children's Understanding of Disability*. London: Routledge.
- Lewis, A. (2002). The development of children's ideas about others' difficulties in learning. *British Journal of Special Education*, 29 (2) 59-63.
- Longoria, L. & Marini, I. (2006). Perceptions of children's attitudes towards peers with a severe physical disability. *Journal Of Rehabilitation*, 72 (3), 19-25.
- McDougall, J., DeWitt, D.J., King, G., Miller, L.T., & Killip, S. (2004). High-school age youths' attitudes toward their peers with disabilities: The role of school and student interpersonal factors. *International Journal of Disability, Development and Education*, 51 (3), 287-313.
- M.E.B., (2010a, Ekim) . 2009-2010 yılı özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğü kurum ve öğrenci sayıları. 10 Ekim 2010 tarihinde Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü web sayfasından alınmıştır: <http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf>
- M.E.B., (2010b, Ekim) . 2009-2010 yılı özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğü kurum ve öğrenci sayıları. 10 Ekim 2010 tarihinde Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü web sayfasından alınmıştır: <http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2007-2008_GENEL_SONUC.pdf>
- Meyer, L., Gouvier, W.D., Duker, M., & Advokat, C. (2001). Influence of social context on reported attitudes of nondisabled students toward students with disabilities. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 4, 50-52.
- Nabors L. & Keyes L. (1995) Preschoolers' reasons for accepting peers with and without disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities* 7, 335-55.
- Nabuzoka D. & Ronning J. (1997) Social acceptance of children with intellectual disabilities in an integrated school setting in Zambia: a pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 44, 105-115.
- Norwich B. & Kelly N. (2004) Pupils' views on inclusion: moderate learning difficulties and bullying in mainstream and special schools. *British Educational Research*, 30, 43-65.
- Nowicki, E.A., & Sandieson, R. (2002). A meta-analysis of school-age children's attitudes towards persons with physical or intellectual disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 49(3), 243-265.

- Nowicki E. A. (2003) A meta-analysis of the social competence of children with learning disabilities in inclusive classrooms: comparisons with average to high and low achieving classmates. *Learning Disability Quarterly* 26, 171-188.
- Nowicki, E.A. (2006). A cross-sectional multivariate analysis of children's attitudes towards disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(5), 335-348
- Özyürek, M. (1977). Effects of live, audio, print presentations of a discussion about physical disabilities on attitude modification toward disabled persons in Turkey. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Northern Colorado.
- Özyürek, M. (2006). Tutumlar ve yetersizlikten etkilenmişlere yönelik tutumların değiştirilmesi, Kök Yayınları, Ankara.
- Prater, M.A., Dychers, T.T., & Johnstun, M. (2006). Teaching students about learning disabilities toward children's literature. *Intervention in School and Clinic*, 42, 14-24.
- Ring E. & Travers J. (2005) Barriers to inclusion: a case study of a pupil with severe learning difficulties in Ireland. *European Journal of Special Needs Education* 20, 41-56.
- Roberts, C.M., & Smith, P.R. (1999). Attitudes and behaviour of children toward peers with disabilities. *International Journal of disability, Development, and Education*, 46, 35-48.
- Sapon-Shevin, M. & Zollers, N. J. (1999). Multicultural and disability agendas in teacher education: Preparing teachers for diversity. *International Journal of Leadership in Education*, 2(3), 165-190.
- Tavil, Y.Z., & Özyürek, M. (2009). Gerçekçi bilgilendirme ve etkileşimde bulunmanın özel eğitim öğretmen adaylarının engelli kişilere yönelik tutumlarının değişmesine etkisi. *EKEV Akademik Dergisi*, 39, 265- 276.
- Wood, D.W., & Marcks, B. A. (2005). Controlled evaluation of an educational intervention used to modify peer attitudes and behavior toward persons with tourette's syndrome. *Behavior Modification*, 29 (6), 900-912.

SUMMARY

It is common to exhibit negative attitudes toward disabilities in the communities. In order to change those negative attitudes, there are two methods which are highly recommended. Personal interaction and informing individuals are those methods to change attitudes toward disabilities. Interaction between children with disabilities and their normally developing peers are limited. The schools could be considered as main setting for those to be involved in each other. However, schooling rates for children

with disabilities is low. The number of the classrooms with students with disabilities are highly limited. Therefore, personal interaction chances for normally developing children with children with disabilities are low. Informing becomes the crucial method to change the attitudes. Media use, books, or other visual tools could be used to inform others. Also, Turkish textbooks could be speculated one of the most important tool to inform students from 1-8th grade. Since it is one of the main reading resources for many students in the schools.

This study focused on examining Turkish textbooks for 1-8th grades in order to figure how disability, people with disabilities and related concepts are involved in the texts. In order to examine the textbooks, research group developed a rubric and provided operational definitions for the items in the rubric. The items in the rubric also helped to determine whether the texts or others have positive and negative meanings. After training period, the group examined all the textbooks from 1-8th grades. Interrater agreement among the researchers was calculated as 100%.

The results provided evidence for incredibly limited involvement of disability issues in Turkish textbooks. The books consisted of 170 texts, 361 illustrations, 42 themes, and 54 photographs. The results showed that only 3 texts consisted of something with disability and regarding issues. Four illustrations, and 1 word related to disability were included in the texts. Another important finding was about that one word. The word was used in a negative meaning to describe a damaged shirt.

In the discussion part, the importance of including “others” in the textbooks is discussed. In our country having direct interactions with people with disabilities are not common. Therefore, informing could be the best method to improve attitudes toward disabilities. Even though one of the main reading material for students from 1-8th grades, people with disabilities and regarding issues were totally ignored. Because of the limitations in informing materials and direct interaction among the individuals, changing the attitudes could be another challenge for the educators of the country.

As recommendation, the research group strongly suggest having special educators in editorial board of school textbooks. Selecting texts which cover disability issues could be much easier with professional support.

Ek 1

Kodlayıcı:

Tarih:

Kitap:

Konu Başlığı:

Yönerge: Eğer işlenen konu direk olarak engellilere yönelik bilgilendirme için düzenlenmişse değerlendirme formunun ilk kısmını, aksi takdirde ikinci kısmını kullanınız.

A-Engellilik ve Eğitimleri Hakkında Direk Bilgi Verici

- 1- Eğer işlenen konu belli bir gün veya hafta ile ilgili ise hangi gün veya hafta olduğunu aşağıdakilerden seçiniz.
 - a. Dünya Özürlüler Günü
- 2- Metinde engellilik tanımı yapılmış mı?

Evet	Hayır
------	-------

 - a. Yapıldıysa, tanımın uygun bir tanım olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet	Hayır
------	-------
- 3- Metinde engellilik veya alakalı konularla ilgili hangi hatırlatıcı kelimeler kullanıldığını aşağıda işaretleyiniz.

Engelli	Topal	Sağır
Özürlü	Gerizekalı	İşitme engelli
Sakat	Zihinsel engelli	Özel ihtiyaçları olan bireyler
Kör	Görme engelli	
- 4- Kullanılan bu kelimelerin engelli bireyleri tanılamada olumlu bir anlatım yarattığını düşünüyor musunuz?

Evet	Hayır
------	-------
- 5- Resimlerde engelliliği betimleyen/hatırlatan sembol, işaret veya benzerleri kullanılmış mı?

Evet	Hayır
------	-------
- 6- Kullanıldıysa aşağıdakilerden hangileri olduğunu işaretleyiniz.

Tekerlekli sandalye	Beyaz baston	Üç nokta
Koltuk değnekleri		İşitme cihazı
Gözlük		

Teleskopik gözlük

Alternatif ulaşım aracı

- 7- Kullanılan bu resim/figürlerin engelli bireyleri tanılamada olumlu bir anlatım sağlıyor mu?

Evet

Hayır

B- Direk Bilgi Vermeyen

- 1- Metinde engellilikle ilişkili herhangi bir betimleme var mı?

Evet

Hayır

- 2- Varsa, betimleme olumlu bir tanılama yaratıyor mu?

Evet

Hayır

- 3- Metin engelli/engelliliği nasıl betimliyor?

a. Dışarıdan bir kişinin gözlemi

b. Yazarın yorumu

c. Anı

- 4- Problem durum ya da engel hakkında ne tür bilgiler betimlemeler yapıyor?

a. Problemin ağır olduğu ve çözümsüz olduğu

b. Problemin sadece öğrenciye verdiği zarar

c. Problemin sınıf ortamına ya da topluma verdiği etki

d. Problemin hiçbir olumsuz etkisi olmayacağı

- 5- Problem durumun çözümüne ilişkin davranışlar gelişmeler var mı?

Var

Yok

- 6- Bu davranışların çözümü ne şekilde

a. Yardımlaşma

b. Uyarılma

c. Ayrı bir alan tahsis etme/dışlama

d. Yukarıdakilerin birleşimleri

- 7- Metinde ana ve yardımcı karakterler varsa, içlerinden engelli olan birey var mı? Hangisi?

Evet

Hayır

Varsa, ana karakter yan karakter

- 8- Bu karakter olumlu bir profil çiziyor mu?

Evet

Hayır

- 9- Bu karakteri betimleme de hangi sıfatlar kullanılmış?

- 10- Bu karakter ilgili resimde de yer alıyor mu?

Evet

Hayır

- 11- Alıyorsa, ne tür ilgili özellikler fark edilebiliyor?

Kullandığı araçlar

Fiziksel görünüm

- 12- Engelli ana veya yan karakter resimde nasıl yerleştirilmiş? Ve kolayca fark edilebiliyor mu?
Ön planda Fark edilebilir durumda
Arka planda Fark edilmesi göreceli olarak daha zor
- 13- İlgili özellikler olumlu profil çizilmesine yardım ediyor mu?
Evet Hayır
- 14- Resimde engellilerle ilgili herhangi hatırlatıcı ve/veya betimleyici sembol var mı?
Evet Hayır
- 15- Varsa hangileri olduğunu aşağıda işaretleyiniz
Tekerlekli sandalye Beyaz baston Üç
nokta
Koltuk değnekleri Kılavuz köpek İşitme
cihazı
Gözlük Alternatif iletişim cihazı Alternatif ulaşım
aracı
- 16- Bu metin toplumda engellilere yönelik tutumların olumlu yönde değiştirilmesinde faydalı mıdır?
Evet Hayır